МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Виконала: студентка IV курсу,
групи 6.О530-1
спеціальності: 053 Психологія
Воскобойник Дар'я Вікторівна
Керівник: Санакоєва Н.Д., к.філол. н.,
доцент кафедри соціальних
комунікацій та інформаційної діяльності
Рецензент: Турбар Т.В., к.пед.н.,
доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти
бакалаврський
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Губа Н. О.

_____

«_____»_____2024 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Воскобойник Дар'ї Вікторівні

1 Тема роботи (проєкту) Соціально-психологічні чинники агресивної поведінки особистості в умовах війни

керівник роботи доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Санакоєва Н.Д.

затверджені наказом ЗНУ від від «05» 02 2024 року № 234-с

2 Термін подання студентом роботи _____

3 Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури аналіз психолого-педагогічної літератури.

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки: розкрити психологічні аспекти агресивності; визначити основні теорії та підходи до розуміння агресивної поведінки особистості; провести огляд наукових досліджень, вже проведених у цій галузі; провести опитування серед молоді для розуміння рівня агресивності під впливом воєнних дій

5 Перелік графічного матеріалу: 6 таблиць, 1 рисунок

6 Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Санакоєва Н.Д., доцент		
Розділ 1	Санакоєва Н.Д., доцент		
Розділ 2	Санакоєва Н.Д., доцент		
Висновок	Санакоєва Н.Д., доцент		

7 Дата видачі завдання_____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	лютий-березень 2024 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2024 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень 2024 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	квітень-травень 2024 р.	Виконано
5	Написання висновків	травень 2024 р.	Виконано
6	Передзахист	травень 2024 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	травень 2024 р.	Виконано

Студент _____ Д.В. Воскобойник

Керівник роботи (проєкту)_____ Н.Д.Санакоєва

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ А.О. Неманежина

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 26 сторінок, 6 таблиць, 1 рисунок, 26 джерел, 3 додатки.

Об'єкт дослідження – агресивна поведінка особистості.

Предмет дослідження – соціально-психологічні чинники, які впливають на виникнення агресивної поведінки особистості в умовах війни.

Це включає в себе стрес та травму, дезорієнтацію та втрату, соціальну нормалізацію насильства, вплив пропаганди та ідеології.

Мета роботи – дослідити вплив соціально-психологічних чинників на агресивну поведінку особистості в умовах війни.

Гіпотеза дослідження: війна впливає на підвищення рівня агресивності.

Методи дослідження: теоретичний: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел даних досліджень; емпіричні: тест IDR-MAT, тест О. Асінгера, тест Басса-Дарки.

Наукова новизна полягає у обґрунтуванні впливу війни на формування агресивності у молоді.

АГРЕСІЯ, ВІЙНА, ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЛЮДЕЙ, ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД, СТРЕС, ВТОМА.

SUMMARY

Voskoboynik D.V. Socio-Psychological Factors of Aggressive Personality Behavior in War Conditions.

Bachelor's thesis: 26 pages, 6 tables, 1 figure, 26 sources, 3 appendices.

The object of research is the aggressive behavior of an individual.

The subject of the research is socio-psychological factors that influence the emergence of aggressive personality behavior in war conditions.

This includes stress and trauma, disorientation and loss, the social normalization of violence, and the influence of propaganda and ideology.

The purpose of the work is to investigate and analyze the influence of socio-psychological factors on the aggressive behavior of an individual in the conditions of war in order to reveal the mechanisms of the formation of aggression and develop recommendations for psychological support and intervention in the conditions of a military conflict.

Research hypothesis: Let's assume that the war has a strong impact on the personality, due to which the level of stress and fatigue increases in people, as a result of which the level of aggressiveness becomes high.

Research methods: theoretical: theoretical and methodological analysis, classification and systematization, comparison and generalization of scientific sources of research data; empirical: testing.

The scientific novelty consists in a comprehensive study of the impact of war on the formation of aggressiveness among young people.

AGGRESSION, WAR, IMPACT OF WAR ON PEOPLE, POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER, STRESS, FATIGUE.

ЗМІСТ

ВСТУП 7
РОЗДІЛ 1. АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ……... 9
1.1 Поняття агресії та її види 9
1.2. Війна як рушійна сила агресії у молоді 13
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ 17
2.1 Опис методів дослідження агресивності у молоді 17
2.2 Аналіз результатів 19
ВИСНОВКИ 23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 25
ДОДАТКИ 27

ВСТУП

Війна може впливати на формування агресії у молоді через різноманітні механізми і фактори. Травматичний досвід. Молоді люди, які пережили війну або стали свідками воєнних подій, можуть відчувати значний психологічний стрес. Це може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), який часто супроводжується підвищеною агресією та гнівом. Соціальне середовище. Воєнний час може суттєво змінити соціальне середовище, в якому зростає молодь. Війна руйнує інфраструктуру, переміщує населення і розриває сім'ї. Результатом є почуття втрати, безпорадності та гніву, що може проявлятися у формі агресії. Маніпуляції з боку політичних сил. Військовий конфлікт може бути використаний політичними силами для маніпулювання молоддю. Пропаганда, військова риторика та ідеологічний вплив можуть сприяти формуванню агресивних настроїв серед молодих людей, налаштовуючи їх проти інших груп і держав. Мілітаризація суспільства. Військовий конфлікт може призвести до зростання мілітаристських настроїв у суспільстві. Військові та військові цінності можуть набути широкого розповсюдження як рольові моделі для молоді. Це може заохочувати агресивну поведінку і відчуття влади за допомогою військової сили. Економічні наслідки. Війна може мати серйозні економічні наслідки для суспільства, такі як зростання безробіття та економічна нестабільність. Така ситуація може призвести до агресивної поведінки через конкуренцію за обмежені ресурси. Вплив воєнних дій на молодь України. Війна в Україні суттєво вплинула на психологічний стан молоді. Це комплексний вплив, який поширюється набагато різних аспектів психології молодих людей.

Об'єкт дослідження – агресивна поведінка особистості.

Предмет дослідження – соціально-психологічні чинники, які впливають на виникнення агресивної поведінки особистості в умовах війни.

Це включає в себе стрес та травму, дезорієнтацію та втрату, соціальну нормалізацію насильства, вплив пропаганди та ідеології.

Мета роботи – дослідити вплив соціально-психологічних чинників на агресивну поведінку особистості в умовах війни.

Гіпотеза дослідження: війна впливає на підвищення рівня агресивності особистості.

Завдання дослідження:

1) схарактеризувати сутність і структуру агресивності;

2) проаналізувати основні теорії та підходи до розуміння агресивної поведінки особистості;

3) визначити соціально-психологічні фактори і чинниками агресивної поведінки молоді під час війни;

4) провести емпіричне дослідження для підтвердження гіпотези та проаналізувати отримані результати.

Методи дослідження: теоретичний: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел даних досліджень; емпіричні: тестя IDR-MAT, тест О. Асінгера, тест Басса-Дарки.

Наукова новизна полягає у обґрунтуванні впливу війни на формування агресивності у молоді.

Практична значущість полягає у розумінні соціально-психологічних чинників агресії, яка може мати велике значення для розробки ефективних стратегій забезпечення безпеки.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 40 сторінки, список використаних джерел нараховує 26 найменувань.

РОЗДІЛ 1.
АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1 Поняття агресії та її види

Поняття агресії є дуже широким та важливим. Його вивчають як психологи, соціологи, біологи, етологи, еволюційні психологи та багато інших вчених. А.Бандура описував агресію з точки зору соціально-когнітивного підходу у своїй книзі «Aggression: A Social Learning Analysis»: «Агресія виникає в результаті взаємодії між внутрішніми когнітивними процесами і зовнішніми стимулами. Людина вчиться агресивній поведінці через спостереження, імітацію та підсилення» [22].

А.Бандура також підкреслює роль самоефективності в регулюванні агресивної поведінки. Якщо людина вірить у здатність контролювати свою поведінку та справлятися з труднощами без агресії, ймовірність агресивної поведінки зменшується [19].

З.Фройд, описує поняття агресії з точки зору своєї теорії а саме психоаналізу. Він описав агресію так: «Агресія має коріння в психічних конфліктах та неврозах, таких як комплекс Едіпа або комплекс Кастрованого» [19].

З.Фройд також вказував, що агресія може бути пов'язана з еротичною пульсацією (інстинктом життя) і танатичною (інстинктом смерті), тобто агресія може виникати в результаті боротьби між цими двома потягами в психіці людини» [19].

Для прикладів того як описують поняття агресії в соціології, ми обрали опис Т.Парсонса. Американський соціолог Т.Парсонс розглядав концепцію агресії в своїх різних роботах, але однією з найбільш відомих є «Соціальні системи» (1951). У цій книзі Т.Парсонс розробив теорію структурного

функціоналізму, аналізуючи соціальні системи з точки зору структурних компонентів та функцій. Т.Парсонс розглядав агресію як один із проявів соціальної девіантності, який може виникнути внаслідок порушення соціальних норм та цінностей. Він вважав, що соціальні системи мають механізми контролю та регулювання агресії, і розглядав її як частину більш широкого соціального порядку. Ми робимо висновки з того що люди соціальні істоти, і навички взаємодії ми часто отримуємо з дитинства від батьків та ближчого оточення. Часто діти починають імітувати ту поведінку яку бачать від батьків, граючись з іграшками або з іншими дітьми по ролях, частіше за всього діти будуть відображати поведінку батька, матері, бабусь чи дідусів такою як до них ставляться. Рідше, але не менш часто, це буде ідеалізована поведінка, це стосується тих дітей, які отримують погане відношення від батьків або життя їх сім'ї у скруті. Це стосується і агресивної поведінки, якщо у батьків є нормою побиття дитини, кидання речей, крики та погрози, то дитина зазвичай спостерігаючи саме їх поведінку і буде її віддзеркалювати. Але це стосується дітей починаючи з молодшого шкільного віку, так як маленькі діти не надають киданню речей або крику такого значення як дорослі [26].

Також, проаналізуємо класифікацію агресії за А.Бандурою та З.Фройдом, та Т.Парсонсом.

Основні види агресії, які А.Бандура виділяв представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація агресії за А.Бандурою

Назва виду	Характеристика
Пряма (фізична) агресія	Це вид агресії, що включає прямі фізичні напади або насильство, такі як бійки, удари, потрощення предметів тощо.
Вербальна агресія:	Це форма агресії, яка виражається через слова або мовлення, такі як лайки, загрози, образи, крики тощо.
Агресивні моделі поведінки	Це агресія, яку люди вивчвають через спостереження імітації агресивних поведінок інших осіб, зокрема у засобах масової інформації або в реальному житті

Продовження таблиці 1.1

Невербальна агресія:	Це форма агресії, що виражається через жестикуляцію, пози, міміку, погляди або інші невербальні засоби.
Агресія, спрямована на майбутній час	Це агресія, що виражається через погрози або інші форми агресивної поведінки, які мають вплив на майбутні події чи стосунки.

З.Фройд таку класифікацію агресії. (табл. 2.2)

Таблиця 1.2

Класифікація агресії за З.Фройдом

Вид	**Характеристика**
Екстравертивна агресія:	Ця форма агресії спрямована на зовнішні об'єкти або осіб, вона може виявлятися у ворожому ставленні до інших, у фізичних нападах, у конфліктах тощо.
Інтровертивна агресія:	Ця форма агресії виявляється у внутрішньому світі особистості. Сюди входять самонавіювання, депресія, внутрішні конфлікти та самокритика.

Т. Парсонс не надавав жорсткої класифікації агресії, його аналіз відображає різні аспекти агресії та її роль у соціальних відносинах та структурах (табл. 3).

Таблиця 1.3

Класифікація агресії за Т.Парсонсом

Вид агресії	**Характеристика**
Інституційна агресія	Цей вид виникає внаслідок діяльності інституцій або організацій, таких як армія, поліція, правоохоронні органи. Функція: забезпечення порядку, безпеки та стабільності в суспільстві.
Інтергрупова агресія	Агресія яка виникає між різними групами або соціальними категоріями людей. Вона може проявлятися у формі конфліктів між національними, расовими, релігійними або етнічними групами.

Продовження таблиці 1.3

Індивідуальна агресія	Проявляється на індивідуальному рівні, коли одна особа нападає на іншу. Ця форма може бути спрямована на іншу особу або на саму себе.
Міжособистісна агресія	Ця форма агресії виникає в міжособистісних відносинах, коли виникають конфлікти між окремими особами або групами людей.

Порівнюючи ці три класифікації, можна сказати що кожна з них має сенс. У класифікації А.Бандура відкриває форми агресії через поведінку особистості в конфліктній ситуації. У З.Фройда агресія класифікується з точки зору концепції психоаналізу. Т.Парсонс, як соціолог, класифікує агресію через взаємодію людей один з одним.

Ключова відмінність класифікацій А.Бандури з Т.Парсонсом у тому що, перший, як психолог, сконцентрований на діях особистості, а другий, як соціолог, на тому як люди взаємодіють в таких ситуаціях один з одним.

Причини агресії за А.Бандурою. (рис. 1.1)

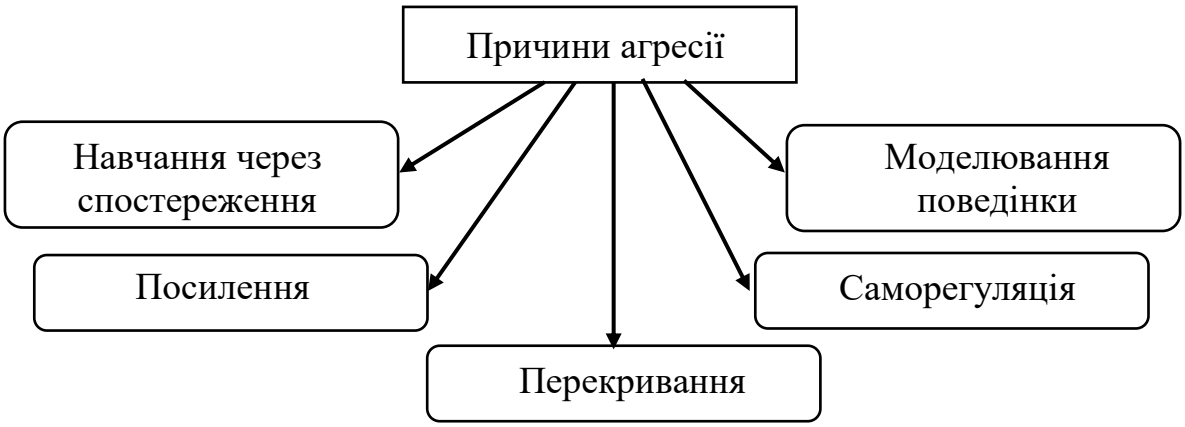

Рис.1.1 Причини агресії за А.Бандурою

А.Бандура виділяє такі причини агресії:

1. Навчання за допомогою спостережень: люди вчяться агресивній поведінці без покарання, або шляхом спостереження за іншими людьми, які проявляють таку поведінку, з низьким рівнем негативних наслідків.

2. Моделювання поведінки. Люди можуть наслідувати агресивну поведінку моделей, яких вони спостерігають, особливо якщо моделі мають

високий статус або є популярними.

3. Підкріплення: якщо агресивна поведінка призводить до позитивних результатів або задоволення, це може посилити та продовжити таку поведінку в майбутньому.

4. Перекривання: певні ситуації, такі як стресові ситуації та конфлікти, можуть сприяти агресивній поведінці.

5. Самоефективність: якщо людина вважає, що агресивна поведінка допомагає досягти цілей або вирішити проблеми, це збільшує ймовірність виявлення такої поведінки.

Поняття тривожності описували велика кількість вчених, зокрема такі, як: С.К'єркегор, З. Фройд, К.Юнг, К.Хорні та інші. Тривожність — це емоційний стан, що характеризується почуттям внутрішнього неспокою, напруження, передчуттям небезпеки або страху, часто без конкретного зовнішнього приводу. Тривожність може проявлятися в різних формах і ступенях інтенсивності, від легкого неспокою до сильної паніки [18].

Отже, агресія складне і багатогранне явище. Вона може проявлятися у різних формах і мати різні причини та наслідки. Агресія — це форма поведінки, яка характеризується ворожістю, нападами або насильством, що спрямовані на заподіяння шкоди іншим людям, тваринам або предметам. Агресивна поведінка може бути як фізичною (удари, штовхання, використання зброї), так і вербальною (образи, погрози).

1.2. Війна як рушійна сила агресії у молоді

Війна є однією з найбільш руйнівних та травмуючих подій для людства. Вона має надзвичайно великий вплив на життя людей у всіх аспектах [7]. Війна – за своєю сутністю це політичний феномен, продовження політики, яку держава здійснює іншими, насильницькими засобами, тобто є політикою в її екстремальному, агресивному бутті. Таке визначення нам дає політологічний словник [6]. Збройний конфлікт – збройне зіткнення між державами

(міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [8]. Війна – це більш формалізоване та масштабне явище, але військові конфлікти можуть мати різні форми та масштаби, бути менш формалізованими та мати ширший спектр причин та симптомів [20]. Але, буде це війна або зброєний конфлікт, це несе за собою багато наслідків як для цивільного населення, яке не бере безпосередньо участі у воєнних діях, так і несе багато наслідків для військових. Основними видами наслідків є: фізичні, психологічні, культурні, етичні, економічні та соціальними [13].

Перш за все, економічні наслідки дуже тісно пов'язані з психологічними та фізичними. Втрата житла, роботи, втрата засобів для існування, знижуються заробітні плати, підвищується плата за житло. Під-час початку війни, кожна людина опиняється у поганому стані, вона не розуміє що і для чого вона має і може робити, вона може залишитися без роботи і без збережень, від ворожої ракети людина може втрати будинок, і в прямому сенсі вона залишається без даху. І все це поступово також починає впливати на фізичний та психологічний стан.

Культурні наслідки війни прослідкуються, коли руйнуються культурні пам'ятки, знищується література, коли країна яка вбиває нав'язує думку що немає різниці яка мова, чи правильно названо місто або країну, затирається грань між тим звідки якийсь поет, музикант, митець, режисер і інші таланти країни, щоб не тільки люди в середині країни не розуміли різниці кого називати своїм, а кого ворогом, бо якщо людина має зацікавленість спільноти, то вона може просувати свої думки та погляди на своїх шанувальників. І також на міжнародній арені іноземці почнуть плутати і це буде грати на руку агресору.

Агресія – це також не тільки в межах психіки людини. Але також, агресія (від лат. aggressio – напад) усі види та форми незаконного, з погляду Статуту ООН, збройного нападу та застосування сили однією державою чи групою держав проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної

незалежності іноземної країни, народу (нації) [6].

Хоча війна може відігравати певну роль у формуванні агресивних настроїв серед молоді, важливо також враховувати, що це складний процес, який включає багато факторів, починаючи від особистого досвіду і закінчуючи соціальними та політичними обставинами.

Психологічні характеристики агресії охоплюють багато різних аспектів, включаючи як внутрішні, так і зовнішні чинники, що впливають на розвиток і прояв агресивної поведінки.

Фізичні наслідки війни можуть бути як травми від вибухів, втрати кінцівок, пошкодження зору, так і загострення хронічних хвороб, або фізичні наслідки стресу, такі як тремор, погіршення зору, вад з серцем, сіпання ока та інші наслідки які можна побачити візуально на людині [17].

Соціальні наслідки війни стосуються, найчастіше, сімей. Дуже часто люди в середині країни вимушено мігрують в іншу країну або дуже далеко від свого дому, і нерідко сім'ї вимушені розділитися, а це дуже сильно травмує психологічно [1].

Найголовнішим психологічними наслідками війни є: стрес, депресія, ПТСР, тривожність та психосоціальні розлади.

Стрес – це стан максимального психічного напруження, що виникає у людини в процесі діяльності або дії, під впливом умов навколишнього середовища, інтенсивності і тривалості неспецифічних дій, як зовнішніх, так і внутрішніх [12].

Депресія – це стан психічного розладу у людини, почуття пригніченості, песимізму і зниження душевних сил. Виникає в результаті психічного і загального захворювання, або як реакція на складні життєві ситуації [15].

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це тривожний розлад, викликаний дуже стресовою, страшною або неприємною подією. Люди з ПТСР часто переживають травматичні події через кошмари та спогади, а також можуть відчувати почуття ізоляції, дратівливості та провини [4; 5].

Тривога – це схильність людини відчувати занепокоєння, психічний стан свідомого або несвідомого очікування дій стресорів, фрустрацій [16].

Дуже часто, ці наслідки зустрічаються разом, або переходять. Як наприклад стрес може перейти, як в депресію або в ПТСР. Прикладами прояву ПТСР є: флешбеки та нав'язливі спогади про події, нічні кошмари та проблеми зі сном, підвищена тривожність і дратівливість, відчуття відчуженості та емоційного оніміння. А ось проявами тривожності є: постійне відчуття небезпеки, панічні атаки, гіпервігілантність (надмірна обережність), фобії, пов'язані з травматичними подіями.

Також часто у людей які пережили окупацію, воєнні дії, приліт ракет зустрічається синдром вцілілого. Провина вцілілого — це реакція організму людини на травматичні події. Вона може виникнути в особи, яка через війну переїхала у більш безпечне місце, наприклад, виїхала за кордон. Синдром може з’явитися, якщо людині вдалося вибратися живою та неушкодженою з небезпечного місця, тоді як інші досі залишаються там і змушені ховатися від обстрілів. Крім того, людина може відчувати провину вцілілого, якщо думає, що недостатньо зробила для убезпечення близьких, або вважає, що не так активно допомагає державі, військовим чи потерпілим, як інші. Синдром вцілілого добре показаний в книзі «Ніч Елі» Е.Візеля. Це мемуари про те, що він пережив під час Голокосту в нацистських концтаборах. У книзі Е.Візель розповідає про досвід виживання, втрату сім'ї та друзів, а також про глибоку емоційну травму та почуття провини за те, що він залишився в живих, поки багато інших помирають [3].

Отже, агресія може бути реакцією на різні внутрішні і зовнішні фактори, включаючи стрес, психологічну травму, фрустрацію, почуття безпорадності або вплив середовища. В умовах війни агресія може посилюватися через підвищений рівень стресу, загрозу життю, втрату близьких, невизначеність майбутнього та інші важкі обставини.

РОЗДІЛ 2.
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1 Опис методів дослідження агресивності у молоді

У нашому експериментальному досліджені брали участь 11 досліджуваних від 19 до 28 років. Всі вони українці, які так чи інакше мають досвід переживання військових дій. Респондент Сергій П., перебував в окупації впродовж одного року, респондент Катерина А., перебуває за кордоном і виїхала туди за рік до війни, респондент Богдан П., перебуває і надалі в окупації з першого дня повномасштабного вторгнення. Решта перебувають у Запоріжжі та Дніпропетровської області.

Для дослідження ми обрали такі тести: IDR-MAT, тест О. Асінгера, тест Баса-Дарки.

Для дослідження рівня агресивності у молоді:

1) Тест IDR-MAT на визначення рівня агресії.

Цей тест часто використовується для досліджень та клінічних випробувань в яких він виявився корисним не тільки для визначення рівня гніву, але й для визначення його впливу на фізичне здоров’я і рівень стресу людини.

2) Тест О. Асінгера, або тест на схильність до агресивності. Є ще одним психологічним інструментом для вимірювання рівня агресивності у людей. Цей тест базується на дослідженнях у галузі агресивної поведінки.

Тест О.Асінгера зазвичай містить серію питань або ситуацій, на які учасник має відповісти, оцінивши свою реакцію на кожну з них. Оцінка може бути числовою або на основі шкали, де учасник визначає свій рівень згоди з певними твердженнями чи описом ситуацій. Мета тесту О. Асінгера – визначити, наскільки людина схильна до агресивної поведінки в різних

ситуаціях та які фактори можуть впливати на цю схильність. Результати тесту можуть допомогти як в індивідуальній роботі з людиною для розвитку стратегій управління агресією, так і в наукових дослідженнях у галузі психології.

3) Опитувальник рівня агресивності Басса-Дарки.

Опитувальник Б.Басса та А.Дарки є дуже деталізованим і здатним виявити різноманітні аспекти агресивності та ворожості у людини. Його структура, яка включає в себе 75 тверджень, дозволяє отримати глибокий інсайт щодо цих явищ.

Розділення агресії і ворожості дозволяє розглядати їх окремо, розширюючи розуміння різних способів, якими вони можуть проявлятися в поведінці людини. Це важливо для розробки ефективних стратегій діагностики та лікування агресивних проявів у клінічній практиці, а також для вивчення різноманітних аспектів агресії в контексті психологічних досліджень.

Види реакцій, які виділені у опитувальнику Басса-Дарки:

1. Фізична агресія – це використання фізичної сили проти іншої особи. Це може включати удари, побої тощо.

2. Непряма агресія – це агресивна поведінка, яка не виявляється прямо, але може включати підступні або обхідні дії, щоб завдати шкоди іншій особі.

3. Роздратування – це готовність до виявлення негативних почуттів при найменшому порушенні. Це може включати запальність, грубість та інші негативні реакції на події чи людей.

4. Негативізм – це опозиційна поведінка, яка виявляється від пасивного опору до активної боротьби проти встановлених звичаїв і законів.

5. Образа – це почуття заздрості та ненависті до оточуючих за їхні дії або до уявлених дій.

6. Підозрілість – це негативна реакція, яка виявляється від недовіри до переконання, що інші люди планують і приносять шкоду.

7. Вербальна агресія – це вираз негативних почуттів через слова, які можуть бути як через форму (крик, вереск), так і через зміст (прокляття, погрози).

8. Почуття провини – це відчуття, яке виражає переконання суб'єкта в тому, що він є поганою людиною або відчуває докори сумління.

2.2 Аналіз результатів

Першим ми проаналізуємо результати за тестом IDR-MAT. Цей тест складається з 38 питань які спрямовані на визначення персональної реакції респондентів на ті чи інші події. Результати респондентів представлені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати за тестом IDR-MAT

Показники / **Респондент**	**Запальність**	**Спектр гніву**	**Ворожість**	**Зовнішній гнів**	**Внутрішній гнів**	**Загальний результат**	**Різниця з середніми показниками**
Дар'я В. 21	62%	75%	63%	50%	43%	59%	21,2%
Катерина В. 22	56%	75%	67%	45%	57%	60%	22,2%
Марія Б. 23	21%	81%	62%	35%	50%	50%	12,2%
Юлія В. 19	54%	83%	67%	65%	54%	65%	27,2%
Ольга О. 21	19%	72%	53%	40%	36%	44%	6,2%
Богдан І. 21	33%	42%	50%	40%	32%	39%	1,2%
Богдан П. 22	50%	78%	65%	55%	36%	57%	19,2%
Богдан Ч. 21	21%	83%	65%	45%	57%	54%	16,2%
Катерина А. 27	65%	61%	45%	60%	39%	54%	16,2%
Світлана А. 28	31%	58%	38%	25%	25%	35%	2,8%
Сергій П. 19	27%	83%	62%	30%	54%	51%	13,2%

Середнє значення загального результату дорівнює 51%, що є оптимальним або середнім рівнем агресивності.

Оптимальний рівень агресивності можна описати як збалансований підхід до виявлення емоційної реакції на різні ситуації. Він включає у себе здатність контролювати власні емоції та реакції відповідно до конкретної ситуації та контексту.

Оптимальний рівень агресивності враховує такі аспекти як емпатію, толерантність, контроль агресії, захист себе та інших, саморефлексію та вдосконалення.

Наступним ми будемо аналізувати результати тесту О.Асінгера. Тест Асінгера складається з 20 питань. Тест на схильність до агресивності Асінгера, є ще одним психологічним інструментом для вимірювання рівня агресивності у людей.

Тест О. Асінгера зазвичай містить серію питань або ситуацій, на які учасник має відповісти, оцінивши свою реакцію на кожну з них. Оцінка може бути числовою або на основі шкали, де учасник визначає свій рівень згоди з певними твердженнями чи описом ситуацій.

За тестом Асінгера є три рівні агресивності.

Таблиця 2.5

Результати за тестом Асінгера

Респондент	Показники	Висновок
Дар'я В. 21	33	Низький рівень агресивності
Катерина В. 22	34	Низький рівень агресивності
Марія Б. 23	25	Низький рівень агресивності
Юлія В. 19	26	Низький рівень агресивності
Ольга О. 21	33	Низький рівень агресивності
Богдан І. 21	25	Низький рівень агресивності
Богдан П. 22	34	Низький рівень агресивності
Богдан Ч. 21	28	Низький рівень агресивності
Катерина А. 27	29	Низький рівень агресивності
Світлана А. 28	33	Низький рівень агресивності
Сергій П. 19	30	Низький рівень агресивності

Отже, у всіх респондентів – низький рівень агресивності. Низький рівень агресії вказує на те, що в поведінці людини відсутня або мало виражена агресія. Це означає, що людина схильна до мирного спілкування та вирішення конфліктів без насильства. Людина з низьким рівнем агресії є дуже толерантною, сприйнятливою до інших точок зору і схильною до співпраці.

Це не означає, що такі люди не здатні захистити себе або висловити свої погляди. Просто вони роблять це без надмірної агресії чи насильства. Люди з низьким рівнем агресії дуже врівноважені, спокійні та емпатичні. Вони вміють будувати позитивні стосунки і вирішувати конфлікти шляхом діалогу та компромісу.

Наступний тест за яким ми робимо аналіз був опитувальник рівня агресивності Басса-Дарки. Опитувальник Басса-Дарки є дуже деталізованим і здатним виявити різноманітні аспекти агресивності та ворожості у людини. Його структура, яка включає в себе 75 тверджень, дозволяє отримати глибокий інсайт щодо цих явищ.

Таблиця 2.6

Результати за тестом Басса-Дарки

Респондент	Фізична агресія	Непряма агресія	Роздратування	Негативізм	Образа	Підозрілість	Вербальна агресія	Почуття провини	Індекс агресивності	Інтерпретація	Індекс ворожості	Висновок
Дар'я В. 21	7	7	9	2	4	3	8	7	22	Оптимальний	7	Оптимальний
Катерина В. 22	7	9	6	4	7	5	10	9	26	Підвишений	12	Підвишений
Марія Б. 23	7	5	2	4	6	2	6	2	18	Оптимальний	8	Оптимальний
Юлія В. 19	6	5	8	2	6	5	7	7	18	Оптимальний	11	Підвишений
Ольга О. 21	5	8	6	4	2	2	4	1	17	Низький	4	Низький
Богдан І. 21	4	5	4	3	2	0	8	1	17	Низький	2	Низький
Богдан П. 22	10	5	4	2	6	6	9	5	24	Оптимальний	12	Підвишений
Богдан Ч. 21	4	2	4	1	1	2	6	6	12	Низький	3	Низький
Катерина А. 27	3	6	5	3	4	3	8	5	17	Низький	7	Оптимальний
Світлана А. 28	4	3	3	2	3	2	8	3	15	Низький	5	Оптимальний
Сергій П. 19	4	6	3	2	4	8	9	5	19	Оптимальний	12	Підвишений

Отже, індекс агресивності у молоді знаходиться між низьким та оптимальним рівнем, так як зважаючи на обставини а саме війна це є передбачуваним результатом.

Середній індекс ворожості 7, що є оптимальним за тестом Басса-Дарки. Звертаючись до сучасних подій в Україні це прогнозований результат для наших респондентів.

І хоч поступово ми звикаємо до війни, всеодно ворожість та агресивність це невід'ємна частина нашої буденності.

ПТСР, або посттравматичний стресовий розлад, є психічною реакцією на тяжкі та тривожні події, які людина пережила або бачила. Це може бути таке явище, як війна, насильство, аварія, сексуальне насильство, втрата близької людини або будь-яка інша подія, що викликає сильну тривогу та вразливість.

Основні симптоми ПТСР включають відновлювальні спогади про травматичну подію, повторювані кошмари, почуття тривоги та страху, панічні атаки, відчуття відокремленості або відчуження від інших, роздратованість, та гіперчутливість до зовнішніх подразників.

Люди з ПТСР можуть мати труднощі у повсякденному житті, відносинах та роботі через сталий стрес, який викликає цей розлад. Лікування може включати терапію, яка допомагає людині зрозуміти і впоратися з травматичними подіями, а також медикаментозні засоби для зменшення симптомів тривоги та депресії.

Висновками емпіричного дослідження є те, що наша гіпотеза «Війна впливає на підвищення підвищення рівня агресивності» не підтвердилася. Так, за результатами тестів, а саме: низький рівень агресивності за тестом О. Асінгера у 100% респондентів; за тестом IDR-MAT, середнє значення загального результату дорівнює 51%, що є оптимальним або середнім рівнем агресивності; за тестом Басса-Дарки індекс ворожості 27% дорівнює низькому рівню, по 36,5 ділять оптимальний і підвищений рівень, з чого можемо зробити висновки, що люди адаптуються до таких подій і можуть жити в таких умовах. Більшість людей, з часом, звикають до обставин і навіть до таких жорстоких як війна.

ВИСНОВКИ

Агресія є складним феноменом, який виникає внаслідок взаємодії багатьох факторів. Для подолання агресії важливо розуміти її причини, прояви та наслідки, а також впроваджувати ефективні методи профілактики та лікування.

У класифікації А.Бандури форми агресії репрезентовано через поведінку особистості в конфліктній ситуації. У З.Фройда агресія класифікується з точки зору його концепції психоаналізу. Т.Парсонс, як соціолог, описує агресію через взаємодією людей один з одним.

Причини агресії включають навчання через спостереження, коли люди засвоюють агресивну поведінку без покарання, або спостерігаючи за іншими, які проявляють таку поведінку з мінімальними негативними наслідками. Важливу роль відіграє моделювання поведінки, де люди наслідують агресивні дії тих, за ким вони спостерігають, особливо якщо ці моделі мають високий статус або популярність. Підкріплення агресивної поведінки відбувається, коли вона приносить позитивні результати або задоволення, що підсилює і продовжує таку поведінку в майбутньому. Стресові ситуації та конфлікти можуть також сприяти агресивним проявам. Відчуття самоефективності підвищує ймовірність агресії, якщо людина вірить, що така поведінка допоможе досягти цілей або вирішити проблеми.

Вплив війни на людей є значним і проявляється на різних рівнях життя, на таких як: фізичному, психологічному, економічному та соціальному. Люди, які постраждали від війни, потребують комплексного підходу до підтримки фізичного та психічного здоров'я, реабілітації та відновлення, а також соціальної інтеграції та економічної підтримки.

У результаті дослідження можемо зробити висновок, що війна є вагомою причиною виникнення агресії, проте люди пристосовуються до війни та вчаться вгамовувати свої емоції та контролювати ситуацію не зважаючи на моральний

стан та переживання.

Для дослідження ми обрали такі тести: IDR-MAT, тест О. Асінгера, тест Басса-Дарки.

У наших дослідженнях брали участь: респондент який знаходиться в окупації та респондент який був в окупації. Їх результати за тестом Басса-Дарки, за індексом ворожості є підвищеним. Бо будь який негативний досвід з загрозою життя проявляється у вигляді психологічної травми та після травматичного розладу. Респондентка, яка виїхала з України ще до початку війни має низькі показники, порівняно з більшістю. Більшість респондентів є мешканцями Дніпра та Запоріжжя, тобто знаходяться в відносній небезпеці. Але їх показники є оптимальними, або ж середніми, це і говорить нам про те що люди пристосувалися до того що з ними відбувається.

Боротьба з агресією, що є наслідком воєнних дій, вимагає комплексного підходу та розуміння специфіки ситуації.

Більшість людей з часом адаптуються до умов, навіть якщо це такі жорстокі обставини, як війна. Хоча вони стають більш агресивними та тривожними, це пояснюється постійною загрозою, що кожна ракета може бути останньою для них. Таким чином, можна зробити висновок, що наша гіпотеза не підтверджується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біленький Є.А. Соціологія: словник термінів і понять. Київ: Кондор, 2006. 372 с.

2. Бобров А. Пропаганда 2023. Інформаційні війни під час російської агресії. Харків: Фоліо, 2023. 160 с.

3. Візель Е. Ніч. Світанок. День. Київ: Дух і Літера, 2006. 272 с.

4. Вільямс М., Пойюла С. ПТСР. Робочий зошит. Ефективні методики подолання. Київ: Видавництво Ростислава Бурлаки, 2023. 528 с.

5. Вірджинія К. Терапія ПТСР для військових. Як повернутися до нормального життя. Київ: Новий світ. 2024. 128 с.

6. Гологватий М. Ф., Антонюк О. В. Політологічний словник : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: ММАУП, 2005. 792 с.

7. Гудрун Х. Політична освіта під знаком холодної війни: Східний коледж Федерального агентства політичної освіта. Берлін: Bild, 2012. 430 с.

8. Збройний конфлікт. URL: https://ips.ligazakon.net/document/TM060332.

9. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 388 с.

10. Кантофер Т. Депресія — прокляття сильних. Як боротися з найпоширенішою хворобою. Київ: КМБУКС, 2023. 168 с.

11. Ловлесс Дж. Іди туди, де страшно. І отримаєш те, про що мрієш. Київ: Book Chef, 2022. 320 с.

12. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник. Київ: Каравела, 2021. 328 с.

13. Ремарк Е. На Західному фронті без змін. Харків: КСД, 2016. 146 с.

14. Слюсаревський М. М. Термінологічний словник російсько-української війни. Київ : Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України, 2022. 20 с.

15. Станчишин В. Р. Емоційні гойдалки війни. Роздуми психотерапевта про війну. Київ: Віхола, 2022. 368 с.

16. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.

17. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.. Київ: «Видавничий дім «Персонал»», 2017. 160 с.

18. Фроойд З. Вступ до психоаналізу. Нові висновки. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2021. 552 с.

19. Фройд З. Неспокій в культурі. Львов: Апріорі, 2023. 120 с.

20. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: ПРАПОР, 2007. 640 с.

21. Юнгер Е. Війна як внутрішнє переживання. Львів: Стілет і стилус, 2022. 136 с.

22. Bandura A. Aggression: analysis of social learning. New Jersey: Prentice-Hall 1973. 390 p.

23. Bandura A. Moral detachment: how people harm and live with themselves. New York: Macmillan, 2016. 544 p.

24. Bandura A. Self-efficacy: an exercise in control. New York: WH Freeman, 1997. 604 p.

25. Bandura A. Social cognitive theory: an agentic view of human nature. New York: Wiley. John Wiley & Sons, LTD, 2023. 240 p.

26. Parsons T. Social structure and personality. Kyiv: Spirit and Letter, 2011. 338 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест IDR-MAT на визначення рівня гніву

Питання	Шкала
Мене злить коли мене затримують	-2 -1 0 1 2
Мене злить, коли люди не оцінюють мою роботу належним чином.	-2 -1 0 1 2
Мене злить, коли хтось змінює домовленості зі мною.	-2 -1 0 1 2
Мене злить, коли я повинен(-на) виконувати накази менш здібних людей, ніж я.	-2 -1 0 1 2
Як тільки я показую людям свою роздратованість, я одразу ж заспокоююсь.	-2 -1 0 1 2
Мене легко розізлити.	-2 -1 0 1 2
Якщо (або коли) я приховую свою злість від інших, я ще довго думаю про речі, які мене роздратували.	-2 -1 0 1 2
У мене є прихований гнів, про який я нікому не розповідаю.	-2 -1 0 1 2
Я часто приховую свій гнів від інших, за що мене мучать докори сумління опісля.	-2 -1 0 1 2
Мене злить, коли мені приходиться працювати з некомпетентними людьми.	-2 -1 0 1 2
За однакових умов інші, здається, зляться більше за мене.	-2 -1 0 1 2
Я доволі часто приховано осуджую людей.	-2 -1 0 1 2
Люди обговорюють мене поза моєю спиною.	-2 -1 0 1 2
Мене злить, коли щось стає на перешкоді моїх планів.	-2 -1 0 1 2
Коли мене розізлити, я заспокоююся швидше, ніж більшість людей.	-2 -1 0 1 2
Мої друзі та близькі знають, що в мене є схильність до гніву.	-2 -1 0 1 2
Я намагаюся помститися, коли хтось мене розізлив	-2 -1 0 1 2

Інколи я злюся без жодної на те причини.	-2 -1 0 1 2
Я відчуваю провину через вираження свого гніву.	-2 -1 0 1 2
Інколи люди дратують мене лише своєю присутністю	-2 -1 0 1 2
Я можу розізлитися через щось в минулому, лише подумавши про це.	-2 -1 0 1 2
Коли хтось мене розсердив, я показую це.	-2 -1 0 1 2
Зазвичай я злюся довгий час.	-2 -1 0 1 2
Мене злить, коли хтось осоромлює мене.	-2 -1 0 1 2
Мені важко показати людям свою роздратованість.	-2 -1 0 1 2
Інколи я злюся так сильно, що, здається, можу втратити контроль.	-2 -1 0 1 2
Мені зустрічалося чимало професіоналів своєї справи, які виявилися не кращими за мене.	-2 -1 0 1 2
Мене дратує щось майже кожного дня.	-2 -1 0 1 2
Я часто дратуюся більше, ніж це потрібно.	-2 -1 0 1 2
Навіть якщо я злюся, я намагаюся обговорити з людьми напружені ситуації, не показуючи їм свого гніву.	-2 -1 0 1 2
Коли мене хтось розізлив, я зганяю гнів на всіх навколо.	-2 -1 0 1 2
Якщо я показуватиму людям свої справжні емоції та почуття, навряд чи я комусь подобатимусь.	-2 -1 0 1 2
Мене злить, коли хтось чинить несправедливо.	-2 -1 0 1 2
Я злюся на себе, коли я роблю щось нерозумне.	-2 -1 0 1 2
Я насторожено ставлюся до людей, які більш дружелюбні зі мною, ніж я очікував(-ла).	-2 -1 0 1 2
Я злюся частіше, ніж більшість моїх знайомих	-2 -1 0 1 2
Деяким моїм друзям притаманні звички, які мене сильно дратують.	-2 -1 0 1 2
Мене вражає, як часто я дратуюся.	-2 -1 0 1 2

Додаток Б

Тест на агресивність О.Асінгера

1. Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

Завжди

Іноді

Ніколи

2. Як Ви ведете себе в критичній ситуації?

Внутрішньо кіпіте

Зберігаєте повний спокій

Втрачаєте самовладання

3. Яким вважають Вас колеги?

Самовпевненим і заздрісним.

Доброзичливим.

Спокійним і незаздрісним.

4. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду?

Приймете її з деякими побоюваннями.

Погодьтеся без коливань.

Відмовитеся від неї заради власного спокою.

5. Як Ви будете себе вести, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?

Видасте йому «по перше число».

Змусите повернути.

Запитайте, чи не потрібно йому ще що-небудь.

6. Якими словами Ви зустрінете чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше звичайного?

Що це тебе так затримало?

Де ти стирчиш допізна?

Я вже почав (а) хвилюватися.

7. Як Ви ведете себе за кермом автомобіля?

Чи намагаєтеся обігнати машину, яка «показала вам хвіст».

Вам все одно, скільки машин Вас оминуло.

Помчите з такою швидкістю, щоб ніхто на наздогнав Вас.

8. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?

Збалансованими.

Легковажними.

Вкрай жорсткими.

9. Що Ви робите, якщо не все вдається?

Намагаєтеся звалити провину на іншого.

Упокорюється.

Ставайте надалі обережніше.

10. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розбещеності серед сучасної молоді?

Пора б уже заборонити їм такі розваги.

Треба створити їм можливість організовано і культурно відпочивати.

І чого ми стільки з ними возимося?

11. Що Ви відчуваєте, якщо місце, яке Ви хотіли зайняти, дісталося іншому?

І навіщо я тільки на це нерви витрачав?

Видно, його фізіономія шефу приємніше.

Може бути, мені це вдасться іншим разом.

12. Як Ви дивитеся страшний фільм?

Боїтеся.

Сумуєте.

Чи отримуєте щире задоволення.

13. Якщо через дорожню пробки ви спізнюєтеся на важливу нараду?

Будете нервувати під час засідання.

Спробуєте викликати поблажливість партнерів.

Засмутитеся.

14. Як Ви ставитеся до своїх спортивних успіхів?

Обов'язково намагаєтеся виграти.

Цінуйте задоволення відчути себе знову молодим.

Дуже гнівайтесь, якщо не щастить.

15. Як Ви вчините, якщо Вас погано обслужили в ресторані?

Стерпите, уникаючи скандалу.

Викличте метрдотеля і зробите йому зауваження.

Відправитеся зі скаргою до директора ресторану.

16. Як Ви себе поведете, якщо Вашої дитини образили в школі?

Поговоріть з учителем.

Влаштуєте скандал батькам «малолітнього злочинця».

Порадите дитині дати здачі.

17. Який, на вашу думку, Ви людина?

Середній.

Самовпевнений.

Пробивний.

18. Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулися в дверях установи, якщо він почав вибачатися перед вами?

Вибачте, це моя вина.

Нічого, дрібниці.

А уважніше Ви бути не можете ?!

19. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

Коли ж, нарешті, будуть вжиті конкретні заходи ?!

Треба б ввести тілесні покарання.

Не можна все валити на молодь, винні й вихователі!

20. Уявіть, що Вам належить заново народитися, але вже твариною. Яка тварина Ви надасте перевагу?

Тигра або леопарда.

Домашню кішку.

Медведя.

Додаток В

Опитувальник рівня агресивності Басс-Дарки

1. Іноді я не можу впоратися з бажанням заподіяти шкоду іншим.

a) так

b) ні

2. Іноді пліткую про людей, яких не люблю.

a) так

b) ні

3. Я легко дратуюсь, але швидко заспокоююсь.

a) так

b) ні

4. Якщо мене не попросять по-доброму, я не виконаю.

a) так

b) ні

5. Я не завжди отримую те, що мені належить.

a) так

b) ні

6. Я знаю, що люди говорять про мене за моєю спиною.

a) так

b) ні

7. Якщо я не схвалюю поведінку друзів, я даю їм це відчути.

a) так

b) ні

8. Коли мені доводилося обманювати когось, я відчував болючі докори совісті.

a) так

b) ні

9. Мені здається, що я не здатний вдарити людину.

a) так

b) ні

10. Я ніколи не дратуюсь настільки, щоб кидатися предметами.

a) так

b) ні

11. Я завжди поблажливий до чужих недоліків.

a) так

b) ні

12. Якщо мені не подобається встановлене правило, мені хочеться порушити його.

a) так

b) ні

13. Інші вміють майже завжди користуватися сприятливими обставинами.

a) так

b) ні

14. Я тримаюся насторожено з людьми, які ставляться до мене більш дружньо, ніж я очікував.

a) так

b) ні

15. Я часто буваю не згоден з людьми.

a) так

b) ні

16. Іноді мені на думку спадають думки, яких я соромлюся.

a) так

b) ні

17. Якщо хтось першим ударить мене, я не відповім йому.

a) так

b) ні

18. Коли я дратуюсь, я ляскаю дверима.

a) так

b) ні

19. Я набагато дратівливіший, ніж здається.

a) так

b) ні

20. Якщо хтось уявляє себе начальником, я завжди вчиняю йому всупереч.

a) так

b) ні

21. Мене трохи засмучує моя доля.

a) так

b) ні

22. Я думаю, що багато людей не люблять мене.

a) так

b) ні

23. Я не можу втриматися від суперечки, якщо люди не згодні зі мною.

a) так

b) ні

24. Люди, які ухиляються від роботи, повинні відчувати почуття провини.

a) так

b) ні

25. Той, хто ображає мене та мою сім'ю, напрошується на бійку.

a) так

b) ні

26. Я не здатний на грубі жарти.

a) так

b) ні

27. Мене охоплює лють, коли з мене насміхаються.

a) так

b) ні

28. Коли люди вдають із себе начальників, я роблю все, щоб вони не поводилися зарозуміло.

a) так

b) ні

29. Майже щотижня я бачу когось, хто мені не подобається.

a) так

b) ні

30. Досить багато людей заздрять мені.

a) так

b) ні

31. Я вимагаю, щоб люди шанували мене.

a) так

b) ні

32. Мене пригнічує те, що я мало роблю для батьків.

a) так

b) ні

33. Люди, які постійно виводять вас, заслуговують на те, щоб їх "клацнули по носу".

a) так

b) ні

34. Я ніколи не буваю похмурий від злості.

a) так

b) ні

35. Якщо до мене ставляться гірше, ніж я того заслуговую, я не засмучуюсь.

a) так

b) ні

36. Якщо хтось виводить мене з себе, я не звертаю уваги.

a) так

b) ні

37. Хоча я і не показую цього, іноді я відчуваю заздрість.

a) так

b) ні

38. Іноді мені здається, що з мене сміються.

a) так

b) ні

39. Навіть якщо я злюсь, я не вдаюся до "сильних" виразів.

a) так

b) ні

40. Мені хочеться, щоб мої гріхи були прощені.

a) так

b) ні

41. Я рідко даю здачі, навіть якщо хтось вдарить мене.

a) так

b) ні

42. Коли виходить не по-моєму, я іноді ображаюся.

a) так

b) ні

43. Іноді люди дратують мене однією своєю присутністю.

a) так

b) ні

44. Немає людей, яких би я по-справжньому ненавидів.

a) так

b) ні

45. Мій принцип: "Ніколи не довіряти чужинцям".

a) так

b) ні

46. Якщо хтось дратує мене, я готовий сказати, що я про нього думаю.

a) так

b) ні

47. Я роблю багато такого, про що згодом шкодую.

a) так

b) ні

48. Якщо я розлючусь, я можу вдарити кого-небудь.

a) так

b) ні

49. З дитинства я ніколи не виявляв спалахів гніву.

a) так

b) ні

50. Я часто почуваюся як порохова бочка, готовий вибухнути.

a) так

b) ні

51. Якби всі знали, що я відчуваю, мене вважали б людиною, з якою нелегко працювати.

a) так

b) ні

52. Я завжди думаю про те, які таємні причини змушують людей робити щось приємне для мене..

a) так

b) ні

53. Коли на мене кричать, я починаю кричати у відповідь.

a) так

b) ні

54. Невдачі засмучують мене.

a) так

b) ні

55. Я б'юся не рідше і не частіше ніж інші.

a) так

b) ні

56. Я можу згадати випадки, коли я був настільки злий, що хапав річ, що потрапила мені під руку, і ламав її..

a) так

b) ні

57. Іноді я відчуваю, що готовий першим розпочати бійку.

a) так

b) ні

58. Іноді я відчуваю, що життя чинить зі мною несправедливо.

a) так

b) ні

59. Раніше я думав, що більшість людей говорять правду, але тепер я не вірю в це..

a) так

b) ні

60. Я лаюся тільки зі злості.

a) так

b) ні

61. Коли я роблю неправильно, мене мучить совість.

a) так

b) ні

62. Якщо для захисту своїх прав мені потрібно застосувати фізичну силу, я застосовую її.

a) так

b) ні

63. Іноді я висловлюю свій гнів тим, що стукаю кулаком по столу.

a) так

b) ні

64. Я буваю грубуватий по відношенню до людей, які мені не подобаються.

a) так

b) ні

65. У мене немає ворогів, які хотіли б мені нашкодити.

a) так

b) ні

66. Я не вмію поставити людину на місце, навіть якщо вона на те заслуговує.

a) так

b) ні

67. Я часто думаю, що жив неправильно.

a) так

b) ні

68. Я знаю людей, які здатні довести мене до бійки.

a) так

b) ні

69. Я не засмучуюсь через дрібниці.

a) так

b) ні

70. Мені рідко спадає на думку, що люди намагаються роздратувати або образити мене.

a) так

b) ні

71. Я часто лише погрожую людям, хоч і не збираюся нічого їм робити.

a) так

b) ні

72. Останнім часом я став занудою.

a) так

b) ні

73. У суперечці я часто підвищую голос.

a) так

b) ні

74. Я намагаюся зазвичай приховувати своє погане ставлення до людей.

a) так

b) ні

75. Я краще погоджуся з чимось, ніж буду сперечатися.

a) так

b) ні